

چاهه بخشی از کارشناسان واقعی مشورت شده؟ اینها پرسش‌هایی است که پاسخی برای آن یافت نمی‌شود

چه فرآیندی به تغییرات جدید کتاب‌های درسی منجر شده؟

تألیف هر دو میلی کتب درسی!

کارشناس تعلیم و تربیت در گفت‌وگو با «جوان»: سال ۱۳۹۵ رهبر معظم انقلاب گنجاندن اسناد لانه جاسوسی در کتب درسی را خواستار شدند. آبان ماه سال گذشته بود که ایشان در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان گلایه کردند که چرا این کار انجام نشده است! اینها نشان می‌دهد ساختار تألیف کتب درسی نیاز به تغییر جدی دارد

اشکالات و ایرادات تا حدی است که صدای همه را در آورده همان ایرادهایی که بارها و بارها کارشناسان فریاد زده‌اند. رهبر معظم انقلاب نیز اردیبهشت پار سال متذکر شدند، اما بعد از گذشت یک‌سال، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی صراحتاً تأکید دارد که تغییرات کتب درسی در اولویت‌شان نیست: «برنامه‌ریزی درسی کار دیگر ماست که حتی مهم‌تر از تألیف کتب درسی است!» بدون شک مسئولیت‌های زیادی دارند، با وجود این اما بر طرف‌کردن ایرادات و اشکالات کتب درسی یعنی بر طرف‌کردن اشکالات آینده و آینده‌سازان مملکت و این باید اولویت همه کارهای‌شان باشد.

«عنوان و حجم کتب درسی کم می‌شود»، این وعده‌ای است که سایان متعددی داده می‌شود اما در عمل انطور که باید و شاید عمل نمی‌شود، هر چند نمی‌توان منکر برخی تغییرات و تحولات ایجادشده روی محتوا و تصاویر کتب درسی از گذشته تاکنون شد، اما بدون شک نتیجه تمام این تغییرات همان خطوطی است که روی برگ‌های کتاب‌ها، جاشک کرده است و برای حال و حتی آینده دانش‌آموزان هیچ فایده‌ای ندارد، به همین دلیل وقتی از عمده‌دانش‌آموزان پرس از ۱۲ سال حضور در کلاس درس پرسیدیم که چه چیزی در مدرسه یاد گرفته‌اند، به شما خواهند گفت جز خواندن و نوشتن هیچ چیز دیگری نیاموخته‌اند. بارها و بارها هشدارهایی درباره ناآرامی کتب درسی داده شده و حتی بررسی‌هایی نیز در این زمینه انجام شده است. اما متأسفانه ایرادات مطرح‌شده همچنان وجود دارد. محتوای درسی که قرار است طی یک سال تحصیلی به ذهن دانش‌آموز وارد شود، او را درگیر حفظیاتی می‌کند که متأسفانه جایی برای خلاقیت و مهارت‌آموزی‌اش باقی نمی‌گذارد. حال به تازگی رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش اعلام کرده است تغییر در محتوای کتب اول ابتدایی از اسامی آغاز می‌شود و در مدارس محدودی، محتوای جدید به صورت آزمایشی، آموزش داده خواهد شد.

بارها و بارها هشدارهایی درباره ناآرامی کتب درسی داده شده و حتی بررسی‌هایی نیز در این زمینه انجام شده است، اما متأسفانه ایرادات مطرح‌شده همچنان وجود دارد. محتوای درسی که قرار است طی یک سال تحصیلی به ذهن دانش‌آموز وارد شود، او را درگیر حفظیاتی می‌کند که متأسفانه جایی برای خلاقیت و مهارت‌آموزی‌اش باقی نمی‌گذارد. حال به تازگی رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش اعلام کرده است تغییر در محتوای کتب اول ابتدایی از اسامی آغاز می‌شود و در مدارس محدودی، محتوای جدید به صورت آزمایشی، آموزش داده خواهد شد.

تغییر در محتوای کتب اول ابتدایی را امسال آغاز خواهیم کرد و در مدارس محدودی به صورت آزمایشی محتوای جدید آموزش داده خواهد شد. این خبری است که هفته گذشته حجت‌الاسلام والمسلمین علی لطفی، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش داد و در تشریح فعالیت‌های‌شان گفت: «سازمان پژوهش بخشی از دانش‌آموزان خود را با پژوهش‌کده مطالعات انجام می‌دهد. برنامه‌ریزی درسی کار دیگر ماست که حتی مهم‌تر از تألیف کتب درسی است. برنامه‌ریزی درسی اساس تألیف و تولید محتواست. برنامه‌ریزی درسی راهبردی است

و قابل انتقال به مجموعه‌های آموزشی تربیتی بیرون از وزارت نیست. کار سوم تولید محتواست که برون‌سپاری هم داریم. اقدام چهارم سازمان، تنظیم محتوای آموزشی است تا محتوای کمک‌آموزشی تولیدی با نظارت وارد مدارس شود و اقدام پنجم آموزش معلمان برای تدریس محتوای آموزشی است.» او در حالی از کارهای‌شان در سازمان پژوهش صحبت می‌کند که تألیف کتب درسی را

بمباران مغز با دروس غیر کاربردی!

حجم کتب درسی و کمک‌درسی زیاد و زمان آموزشی کم است، این موضوعی است که کارشناسان آموزشی هر چند وقت یک‌بار به آن اشاره می‌کنند، اما گویا گوش مسئولان امر شنوای این ایرادات نیست. شاید حجم کتب‌ها به ظاهر از گذشته تا امروز کم نشده باشند، اما همچنان حجم مطالبی که بسر کلاس درس به ذهن دانش‌آموز وارد می‌شود، همانند قبل زیاد است. این در حالی است که مسئولان تصمیم‌گیرنده در این حوزه باید همه نیازهای دانش‌آموزان را در هر مقطع تحصیلی مورد توجه قرار دهند و متناسب با همان، برای درس‌شان برنامه‌ریزی کنند، نه اینکه آنها را با کتب حجیم درگیر حفظیاتی کنند و دیگر جایی برای بروز خلاقیت‌شان نگذارند. دانش‌آموزان بسیاری از کشورهای پیشرو در آموزش، بیشتر درگیر یادگیری مفاهیم درس می‌شوند تا از آنها هنگام ورود به جامعه استفاده کنند، اما شاهد آن هستیم که دانش‌آموزان کشور ما، هر روز، هم در مدرسه و هم در خانه، درگیر حفظیاتی می‌شوند که حتی کاربردان را در زندگی خودشان نمی‌دانند! حال سؤال این است که آیا اصلاً نیازی به این حجم از اطلاعات درسی وجود دارد؟ این موضوعی است که باید به‌طور دقیق‌تر مورد بررسی کارشناسان آموزشی و مسئولان قرار گیرد و بعد از آن نیز عزمی کافی برای رفع ایراداتش وجود داشته باشد.

نافع علمی است که استعدادهای نوجوان و جوان را شکوفا می‌کند و با سرمایه‌سازی برای آینده او، موجب پیشرفت و تعالی کشور می‌شود. بعضی مطالب در برنامه درسی کنونی، صرفاً محفوظاتی است که بدون هیچ سودی برای حال یا آینده دانش‌آموزان به ذهن آنها سرازیر می‌شود که باید این موارد شناسایی و از آموزش حذف شود. همچنین اردیبهشت سال گذشته نیز ایشان در جمع معلمان در تأثیری در آینده‌شان نمی‌گذارد، بنابراین فرصت خلاقیت بررسی‌هایی نیز در این زمینه انجام شده است. اما متأسفانه ایرادات مطرح‌شده همچنان وجود دارد. محتوای درسی که قرار است طی یک سال تحصیلی به ذهن دانش‌آموز وارد شود، او را درگیر حفظیاتی می‌کند که متأسفانه جایی برای خلاقیت و مهارت‌آموزی‌اش باقی نمی‌گذارد. حال به تازگی رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش اعلام کرده است تغییر در محتوای کتب اول ابتدایی از اسامی آغاز می‌شود و در مدارس محدودی، محتوای جدید به صورت آزمایشی، آموزش داده خواهد شد.

شوق بیاید. نوع تألیف کتب - در هر رشته‌ای باشد آفرقی نمی‌کند، چه در رشته‌های علوم انسانی، چه در رشته‌های علوم ریاضی یا طبیعی - باید جوری باشد که دانش‌آموز را سر شوق بیاید، البته معلم هم نقش دارد، در این زمینه که دانش‌آموز را سر شوق بیاید. کیفیت معلم و رفتار معلم نقش دارد، اما کتاب می‌تواند نقش زیادی در این زمینه ایفا کند.» پس از تذکرات مقام معظم رهبری، وعده‌های اردیبهشت سال گذشته نیز ایشان در جمع معلمان در بخشی از بیانات‌شان درباره کتاب‌های درسی فرمودند: «در این سال‌ها سرفشارهای زیادی در این زمینه شده، تأثیری هم نداشته، کارهای خوبی هم در کتاب‌ها انجام گرفته، لکن اگرایی شدن این خواسته‌ها داده شده و وعده‌هایی که البته عمده‌شان به سال تحصیلی بعدی حواله داده شد، اما همچنان مسئولان سازمان پژوهش در پیج و خم تغییرات آزمایشی آن هم در مدارس محدود مانده‌اند!

محمد‌های کشاورزی کارشناس تعلیم و تربیت: اگر سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش بخواهد طبق سازوکار گذشته و با همان دست‌فرمان قبلی کار را پیش ببرد، به نظرم نمی‌تواند موفقیت و دستاورد چندانی کسب کند، بنابراین این سازمان باید در سازوکار تغییر کتب درسی تجدیدنظر و با به‌کارگیری افرادی پویاتر و پراترزی‌تر سرعت انجام کارها را بیشتر کند

کتاب‌ها ارتباطی با برنامه‌های پرورشی ندارد

نظر کارشناس

محمد‌های کشاورزی، کارشناس تعلیم و تربیت در رابطه با تغییرات کتب درسی به «جوان» می‌گوید: «تغییر کتب درسی یک امر ضروری و اجتناب‌ناپذیر است، با توجه به اینکه ادبیات نسل جدید در حال تغییر است، بنابراین باید با اقتضات زمان در کتب درسی تحول ایجاد کنیم. ممکن است یکسری سرفصل‌ها نیاز امروز بچه‌ها نباشد و به جای آن، مباحث و آموزش‌های مرتبط با تکنولوژی روز نیاز آنها باشد، باید اینها مدنظر مسئولان مربوط قرار گیرد، اما چقدر در این کار موفق و سریع عمل شده است؟»

او بیان این نکته که «کتاب‌های‌مان ارتباطی با برنامه‌های پرورشی‌مان ندارد»، اظهار می‌دارد: «طی سال‌های اخیر، تغییراتی در کتب درسی ایجاد شده است اما این تغییرات با برنامه‌های پرورشی تناسب ندارد، چرا که اگر غیر از این بود، آن وقت نگران اختصاص زمانی جداگانه به بحث پرورشی بچه‌ها نبودیم یا مثلاً پرورش را به تنهایی بر گردن مربی پرورشی نمی‌انداختیم. هرچند حضور مربی و معاون پرورشی در مدارس ضروری است و می‌تواند مفید واقع شود، آنها مسئول اصلی ساماندهی و مدیریت موضوع پرورشی در مدارس هستند، اما اینکه همه کارهای پرورشی بر عهده تنها یک مربی باشد، اجحاف در موضوع تربیت است.»

این کارشناس تعلیم و تربیت ادامه می‌دهد: «یکی از محل‌های مهم اجرای کارهای تربیتی، کلاس درس است، بنابراین اگر این ارتباط با کتب درسی وجود داشته باشد، می‌تواند رنگ و بوی فضای مدارس را تغییر دهد و اشتیاق بچه‌ها را به مدرسه، کلاس و کتاب بیشتر کند.»

به گفته او، دانش‌آموز کتب دین و زندگی را می‌خواند که صرفاً امتحان بدهد و نمره بگیرد، اما اگر ارتباط این کتب با برنامه پرورشی مشخص شود، آن وقت دانش‌آموز در کنار حفظ مفاهیم کتب و حاضر شدن سر جلسه امتحان، می‌تواند چند مأموریت مرتبط با همان مفاهیم را قبول و آنها را در کلاس یا حتی خانه اجرا کند، آن وقت است که او درس زندگی می‌آموزد.

نیاز جامعه به مدرسه چیست؟

کتب درسی و فضای مدرسه گاهی به قدری کسل‌کننده می‌شود که برخی از دانش‌آموزان می‌پرسند اصلاً چرا

باید به مدرسه بروند؟ کشاورزی در پاسخ به این سؤال که نیاز «جامعه» به «مدرسه» چیست؟ می‌گوید: «اولین نیازی که جامعه به مدرسه دارد، این است که دانش‌آموزان با حضور در آن هم ادبیات، هم زبان و هم گفت‌وگو کنند. این هم گفت‌وگویی است که محیطی مثل مدرسه اتفاق بیفتد تا تفهیم مشترکی از زندگی اجتماعی، سیاست‌ها، قوانین، مقررات و باید‌ها و نبایدها برای دانش‌آموز اتفاق بیفتد. در کنارش دانش‌آموز باید آموزش‌هایی را ببیند تا پس از حضور در جامعه از آنها استفاده کند، مهارتی که در مدارس کارودانش و فنی حرفه‌ای یاد داده می‌شود تا هنر جوانان به کمک آن بتوانند وارد کسب‌وکاری شوند و علاوه بر توانمندی خود به بازار و اقتصاد جامعه کمک کنند با رشته‌های علوم انسانی که دانش‌آموزان با یادگرفتن مفهوم دروس، نیازی از جامعه را مرتفع می‌سازند. به‌طور کلی پایه همه آموزش‌ها، این است که

بچه‌ها برای زندگی در اجتماع آماده شوند.» او در رابطه با اینکه آیا کتب درسی فعلی، نیاز جامعه به مدرسه را مرتفع می‌سازد یا نه می‌گوید: «کتاب‌های درسی فعلی نسبت به گذشته تغییرات محسوسی داشته است، منتها اینکه این کتاب‌ها الان چقدر به دانش‌آموز و به‌طور کلی جامعه، کمک می‌کند نیاز به بررسی و مطالعه دقیق دارد تا ارزیابی شود. باید به این نکته مهم توجه شود که اگر کتب درسی متناسب با نیازهای پرورشی و نیازهای جامعه تنظیم شود، آن وقت می‌تواند روی رشد دانش‌آموزان و اشتیاق آنها به فضای درس و مدرسه تأثیر زیادی داشته باشد.»

معلم خوب می‌تواند کاستی‌ها را جبران کند

برخی معتقدند اگر کتب درسی متناسب با نیاز دانش‌آموز باشد و مهارتی را به او بیاموزد، کمتر دانش‌آموزی است که دلش بخواهد کلاس درس را ترک کند، به همین دلیل کیفی بخشی به کتب درسی می‌تواند تأثیر خوبی بر کاهش ترک تحصیل و بازماندگی از تحصیل داشته باشد. کشاورزی در این رابطه می‌گوید: «عوامل متعددی در فضای ترک تحصیل مؤثر است، مدرسه‌ای که فضای بصری و فضای شادابی دارد و امکانات فیزیکی خوبی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد و معلمان و کادر آموزشی امکانات خوبی در آن ایجاد می‌کنند، میزان ترک تحصیل و بازماندگی از تحصیل در آن به مفر میل می‌کند، بالعکس مدرسه‌ای که از امکانات فیزیکی بدی برخوردار است، طبیعتاً دانش‌آموزان نسبت به تحصیل کزده می‌کنند، اینها مواردی است که در مدارس دیده‌ام، مدرسه‌ای که گاه شبیه تبعیذگاه می‌ماند تا مدرسه، چرا که فضای به شدت بی‌روحی داشت، اینها در رشد و ادامه تحصیل دانش‌آموزان اثرگذار است، البته که کتب خوب، جز یکی از عوامل کاهش ترک تحصیل، هرچند با تأثیر کم است.»

او ادامه می‌دهد: «کتب درسی زمانی می‌تواند اثرگذاری واقعی داشته باشد که پیوسته آن با معلم تنظیم باشد، چرا که کتب درسی را معلم منتقل می‌کند، یعنی بچه‌ها خودشان کتب را نتایجایی مطالعه کنند، حداقل در حال حاضر فضا ای‌گونه نیست و معلم باید آن را تدریس و معرفی کند، بنابراین در چنین شرایطی، حتی ممکن است خود کتب کتاب جلب‌نایند اما معلم به قدری خوب آن را معرفی کند که اثرگذار شود. در واقع معلم خوب می‌تواند کاستی‌ها را جبران کند.» این کارشناس تعلیم و تربیت با بیان اینکه اگر تألیف مناسب کتب درسی سبب می‌شود که دانش‌آموز مفاهیم آن را به تنهایی نیز بیاموزد، اظهار می‌دارد: «حجم کم محتوای درسی، فضای بصری کتب و ثقیل نبودن محتوای آن می‌تواند اثرگذار واقع شود، چرا که دانش‌آموزان حداقل هنگام امتحان می‌توانند خودشان کتب را کامل بخوانند که این به توانمندی و رشد عزت نفس آنها نیز کمک می‌کند، بنابراین اگر دروس با ادبیات ساده‌تری بیان شود و محتوای ثقیل نداشته باشد، روی تربیت دانش‌آموزان نیز اثرگذار است.»

تألیف کتب درسی نیاز به تغییر جدی دارد

سرعت حلزونی تغییر کتب درسی، از نیاز روز جامعه جان‌مانده، این کاملاً واضح است، اما برای جبران آن چه کاری باید انجام شود؟ در این رابطه کشاورزی با بیان اینکه «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، وظیفه خواهد طبق سازوکار گذشته و با همان دست‌فرمان قبلی کار را پیش ببرد، به نظرم نمی‌تواند موفقیت و دستاورد چندانی کسب کند، بنابراین این سازمان باید در سازوکار تغییر کتب درسی تجدیدنظر و با به‌کارگیری افرادی پویاتر و پراترزی‌تر، سرعت انجام کارها را بیشتر کند.»

او اظهار داشت: «سال ۱۳۹۵ رهبر معظم انقلاب برای نخستین بار گنجاندن اسناد لانه جاسوسی در کتب درسی را خواستار شدند. آبان ماه سال گذشته بود که ایشان در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان گلایه کردند که چرا این کار انجام نشده است. در چنین شرایطی مسئولان وزارت آموزش و پرورش و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی باید پاسخ دهند که چه مانعی در مسیر عملیاتی‌کردن این مطالبه وجود داشته است. متأسفانه ساختار تألیف کتب درسی به قدری سنگین بسته شده که اجازه تغییر به آن داده نمی‌شود تا جایی که شاهد آن هستیم، موجب نارضایتی رهبر معظم انقلاب هم شده است، همه اینها نشان می‌دهد این ساختار نیاز به تغییر جدی دارد.»